

Dolderse Kroniek

Villa Chr. Pleines ca. 1910

9e jaargang nr. 1 januari 2006

uitgave van de
Historische Vereniging Den Dolder

Historische Vereniging Den Dolder

Opgericht 9 april 1997.

9e jaargang nr. 1, januari 2006

Verschijnt in de maanden: januari, mei en september.

Bestuur

Voorzitter:	Bodes de Vries, Willem Coxlaan 12, 3734 BW Den Dolder. tel. 030-2283082
Secretaris:	Mieke van der Ploeg, Pleineslaan 61, 3734 EM Den Dolder. tel. 030-2288252
Penningmeester:	Jacques Geel Eekhoornlaan 33 3734 GW Den Dolder tel. 030-2283855
Bestuurslid:	Ria Efdeé Eekhoornlaan 33 3734 GW Den Dolder tel. 030-2283855
Redactie	Mieke van der Ploeg (zie boven) Hoofdredactie. Ria Efdeé (zie boven)
Lay-out	Frits Stuurman Hezer Enghweg 122 3734 GV Den Dolder tel. 030-2280163

Tekstvoorstellen en reacties naar de redactie.

Alle rechten voorbehouden.

Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Den Dolder.

De contributie bedraagt 13.60 Euro per jaar.

Betaling is mogelijk: Contant bij de penningmeester, of op postrekening 7739816 t.n.v. **Historische Vereniging Den Dolder**.

De homepage op internet van de vereniging is:
<http://www.geocities.com/albvs/dendolder>

ISSN: 1389-0026

Redactioneel

De redactie is blij dat we met de oproep in de laatste ledenbrief voldoende succes hebben gehad om weer een nummer van de Dolderse Kroniek te kunnen uitgeven. Daardoor hebben we alleen het septembernummer van 2005 moeten laten vervallen.

U treft in dit nummer weer een artikel aan van onze vaste auteur Rob Haars over de School met de Bijbel en de daaraan verbonden onderwijzer: de heer Lasterie. Interessant is het contact van deze onderwijzer met dr. W. Cox over het afnemen van examens van het personeel van de Willem Arntszhoeve.

Petra Koek introduceert met haar artikel 'Passante in Pelita' een blik op de wat recentere geschiedenis van Den Dolder. Kort na de Tweede Wereldoorlog werden in Den Dolder repatrianten uit voormalig Nederlands-Indië aan de Dolderseweg ondergebracht. Ze doet u verslag van een gesprek met een bewoonster.

Van de hand van Bodes de Vries hebben we, met de komende gemeenteraadsverkiezingen in het vooruitzicht, een artikel ontvangen over het stemgedrag in Den Dolder gedurende de laatste halve eeuw. Het is interessant te zien hoe het verloop van het stemgedrag is geweest en de verhoudingen van toen en van de laatste gemeenteraadsverkiezingen naast elkaar te zien. We hebben een nieuwe medewerker aan ons blad gevonden die bereid is de lay-out te verzorgen: Frits Stuurman. We wensen hem veel succes.

Dit is tevens een goede gelegenheid om allen die dat vóór hem hebben gedaan nog eens te bedanken voor de vele uren die zij daar in hebben gestoken. Het gaat dan in de eerste plaats om Harm Sok die vele jaren de Kroniek heeft verzorgd en er een mooi blad van constante kwaliteit van heeft gemaakt. Hij werd opgevolgd door Albert van Silfhout die er een jaar of twee heel veel energie in heeft gestoken en de aantrekkelijkheid van het blad heeft kunnen voortzetten. Tenslotte was daar Berber de Vries die het vorige nummer voor ons in elkaar heeft gezet als een soort overbrugging. Allen dus hartelijk dank, ik denk vooral ook namens de lezers.

De redactie wenst u veel leesplezier en hoopt dat ook nieuwe auteurs de pen of computer gebruiken om onze leden deelgenoot te maken van wat zij over de geschiedenis van Den Dolder weten of hebben gevonden. Hebt u misschien aanvullingen op de artikelen in dit nummer of in vorige afleveringen? Laat het ons weten.

Namens de redactie,
Ria Efdée

Passante in Pelita

Als 18-jarige jonge vrouw kwam Lieke Lenaerts-Macaré met haar vader, moeder, broer en zus wonen in de villa Pelita in Den Dolder. Hier volgt haar verhaal.

“Zoals zovelen kwamen wij – moeder, vader en drie kinderen – in 1947 vanuit toenmalig Nederlands-Indië naar Nederland met de boot. We vonden tijdelijk onderdak bij een tante in Den Haag. We gingen daar naar een speciale school in de Cederstraat: je moet je voorstellen dat ik als zestienjarige jongedame het leerniveau van een 5^e klas lagere school had! We mochten immers destijds niet meer naar een reguliere school, vandaar dat we een behoorlijke schoolachterstand hadden, toen we in Nederland kwamen. Voor ons repatrianten werden wel speciale scholen ingericht: we hoefden niet met onze slungelige puberbenen onder de schoolbankjes van een 10-jarige...

April 1949: Den Dolder Pa en Bert aan het werk

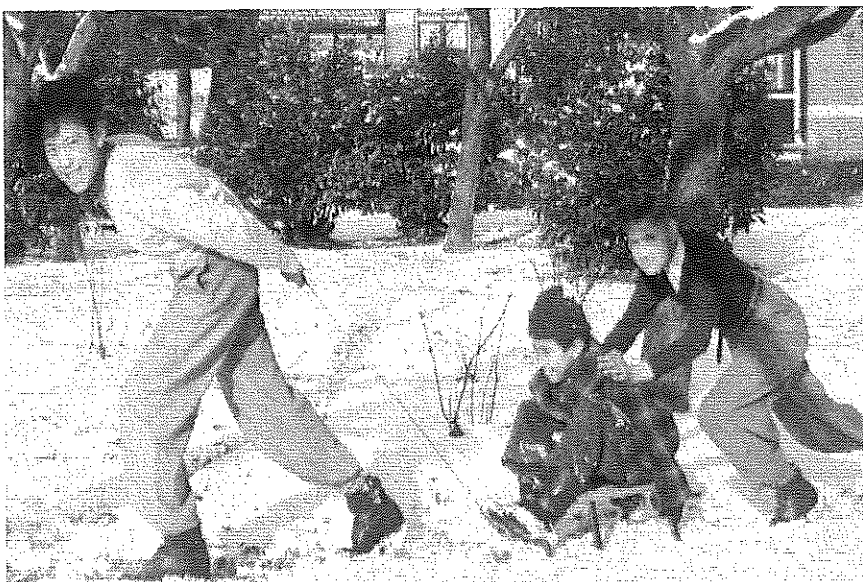

We kwamen in combinatieklassen met drie niveaus. De stoomcursussen lagere school die wij kregen – twee leerjaren in één – zorgden ervoor dat we maar weinig tijd hadden voor leuke dingen. Ook de middelbare school kregen we in condensvorm aangeboden. Deze “overbruggingscholen” waren in Den Haag ondergebracht in verschillende (oude?) schoolgebouwen o.a. aan de Duinstraat, Kerkstraat etc. Want ook voor de reguliere middelbare school waren wij immers al te oud. Al met al was het een tijd van veel plicht en weinig plezier.

Op de stoep van Pelita: Staande, worstelend met haar ceintuur, Mw. Macaré, achter haar Hanne Macaré en rechts zoon Frederiksz. Zittend links Lieke Lenarts-Macaré en rechts Bert Macaré

Op mijn 18e jaar slaagde ik voor mijn toelatingsexamen voor de HBS. Maar om op die leeftijd nog te beginnen aan een schoolopleiding zag ik echt niet zitten. Ik zou wel gaan als winkeljuffrouw. Je moet immers leven (en ik zou – als meisje – toch wel trouwen...!). Mijn vader was het daar niet mee eens. Voor die tijd was hij zeker progressief in zijn opvattingen ten aanzien van meisjes. Ik kwam dan op een overbruggings-HBS terecht, ondergebracht aan de Catharijnesingel. En later op de Rijks-HBS in de Kruisstraat, toen die overbruggingschool werd opgeheven.

Na de HBS in Utrecht volgde ik een cursus steno/typen. Ik vond een kantoorbaan in Zeist bij een atelier waar lingerie werd ontworpen en vervaardigd door mevrouw (van wie ik de naam niet meer weet) en haar medewerksters. Haar man bracht de spullen aan de man (vrouw). Later ging ik werken bij de PEGUS, stroomleveringsbedrijf in Utrecht, aan de Keulsekade.

*Jaques, Ronnie Frederiksz en Bert in onze tuin opzij van het huis (Pelita), winter, eind januari 1950.
De achterste die duwt is onze Bert (Macaré).*

Inmiddels waren wij dus met het hele gezin verhuisd naar Den Dolder. De regering had dat geregeld. Zo trokken wij op een koude, sombere winterdag in 1949 met ons hele hebben en houden per verhuishuiswagen (van *Van Gend en Loos*) naar Den Dolder. Wij hadden nog nooit van die plaats gehoord en wisten echt niet waar wij zouden komen te wonen. We gingen wonen in *Pelita*.

De *Pelita*-woning was in vieren verdeeld: er woonden vier gezinnen in de villa en twee in het koetshuis. Beneden woonden de families Stassen en Lap. Op de eerste etage woonden de familie Frederiksz en wij. In het koetshuis woonden de families Van Zutphen en Van Ramshorst. Al met al woonden we daar met z'n 23-en!

In het midden van het huis was de centrale hal en trap. We woonden daar dus echt als aparte families met ieder zijn eigen bedoening. Er is nooit een onvertogen woord gevallen!

Op zaterdag na schooltijd of na het werk moesten wij de handen uit de mouwen steken: het trappenhuis kreeg een beurt, de matten van de trap

moesten geklopt worden: eerst de koperen roeden verwijderen, matten kloppen en dan de roeden er weer langs leggen. 's Winters eindeloos kolen scheppen en 's zomers helpen de tuin aanharken.

Daarna gingen wij meisjes en vrouwen op een halletje naar het badhuis (nu Brandweerkazerne) aan de Dolderseweg. Dat was voor ons vrouwen beschikbaar tot 16.00 uur, daarna was het open voor mannen. Dat baden moest snel gebeuren, je had maar een kwartiertje het rijk alleen achter die deur – dus het was een kwestie van 'overweg en kruispunt' zoals wij dat noemden!

's Avonds luisterden wij natuurlijk naar de radio. Op bepaalde dagen zorgden wij er wel voor dat wij ons huiswerk op tijd hadden gemaakt om naar programma" als *Negen heit de klok* en de *Bonte dinsdagavond trein* te kunnen luisteren.

En op zondag moesten wij – als katholieken – lopen naar *De Gregorius* in Bilthoven.

Hanne Macaré en (vriendin) Annemieke in de tuin van d'Ouwe, augustus 1955

Mijn vader die als (gouvernements)ambtenaar al op zijn 52e jaar werd gepensioneerd – tropenjaren telden dubbel – had een slechte gezondheid overgehouden aan de interneringsperiode in de kampen tijdens de oorlogsjaren. Hij hielp mijn moeder in het huishouden, hing de was aan het houten rekje om de kachel, las de krant, luisterde naar goede muziek en hoorspelen, verzorgde de kamerplanten en genoot van zijn stukje tuin bij Pelita. Ieder gezin had er een stukje van 4 x 10 meter. Hij teelde groente zoals snijbonen en zacht fruit zoals aardbeien en ook verzorgde hij de fruitbomen die oorspronkelijk in de grote tuin stonden.

Ik was de oudste van ons drieën: mij zusje was 2 jaar jonger, mijn broer 5 jaar jonger. Toen mijn vader in februari 1952 stierf – één dag nadat ik begonnen was bij het atelier in Zeist – moest mijn moeder rondkomen van een nog mieziger pensioentje. We hadden het sowieso koud in Nederland... de Pelita-woning was bovendien erg tochtig en

Het graf van vader Macaré op het Stille Hofje anno 2005

wij sliepen op een zolderkamer met een zolderraampje; dus je begrijpt, bij vriesweer met de bekende rijp op de deken!!

Mijn vader ligt begraven op het Stille Hofje in Den Dolder. Wij gingen zondags altijd even langs pa langs na afloop van de kerk. Helaas mocht

mijn moeder daar niet begraven worden toen zij in 1982 overleed; de begraafplaats was toen gesloten. Zij ligt begraven in Den Haag.

Na het overlijden van mijn vader emigreerden wij naar Californië, USA.. Mijn zusje en broer wonen daar nog. Mijn moeder en ik keerden na enige jaren terug naar Nederland. Ik trouwde met 'de jongen uit het kamp'.

Inmiddels woon ik al jaren naar tevredenheid in Den Haag. Daar sprak ik met je moeder – Dinny Koek – die vertelde dat jij in Den Dolder woont. Zo is het gebeurd dat je voor mij de steenhouwer in Zeist hebt gezocht die het graf van pa ter ere van zijn 50^e sterfdag heeft opgeknapt. En door de verhalen over het Stille Hofje die je mij toestuurde, ben ik nu ook lid van de Historische Vereniging Den Dolder. Zo gaan dingen in het leven.

Ik dacht niet dat mijn verhaal de moeite waard was, maar jij en de redactie vonden het een plaatsje waard in de Dolderse kroniek. De tentoonstelling over de oorlog – september jl. - kon ik helaas niet bezoeken; ik kreeg mijn vriendin Mechteld op bezoek aan wie ik o.a. mijn Dolderse verhaal vertelde, waarop zij op haar beurt vertelde dat zij ook ooit in de Pelita-villa had gelogeerd: bij de familie Stassen! En dat zij het bruidsboekje voor Betsy Stassen had verzorgd. Nou ja.....”

Petra Koek

Oproep: Heeft u ook zo'n verhaal waarvan u denkt, is dat nou interessant? Meld en vertel het mij en ik schrijf het graag voor u op! MP-Koek@wanadoo.nl ; 030-2258492

Eene school met den Bijbel (11)

Op de bestuursvergadering van 15 maart 1916 "is de Heer Lasterie mede aanwezig."

De Voorzitter zegt, dat de school om 8 3/4 uur moet beginnen, doch dat steeds te laat wordt begonnen. De Heer Lasterie zegt dat dit voornamelijk komt, doordat de kinderen van Soesterberg iets later komen, maar daar hij al meer heeft bemerkt, dat het Bestuur daar erg op gesteld is, zal hij in het vervolg precies op tijd beginnen. In verband daarmee zou het wel gewenscht zijn, dat de school om negen uur begon, opdat de kinderen van Soesterberg dan ook op tijd kunnen komen. Besloten wordt dat met ingang van 1 April a.s. om negen uur zal worden begonnen tot 11.45 uur en van 1 uur tot 3.40 uur."

In het jaarverslag over het schooljaar 1915/1916 "wordt gememoreerd, dat het in Augustus l.l. 10 jaar geleden was, dat de school geopend werd. Dat de school een steeds wisselende bevolking heeft, blijkt wel het best als men bedenkt, dat van de kinderen, en ook van het onderwyzend personeel, die bij de opening tegenwoordig waren er nu geen enkele hier meer op school is. In het Bestuur kwam slechts eene wijziging n.l. wegens het vertrek van den Heer W. van der Meij.

Niet meer te vermelden hebbende, sluit ik dit verslag met de wensch, dat het onze school ook in het 2^e tiental jaren, dat we zijn ingegaan, steeds goed moge gaan."

In de bovenstaande zinsnede over de "wisselende bevolking" ligt de vraag besloten, wat daarvoor toch de oorzaak is. Zou het misschien de bedilzucht en starheid van het bestuur kunnen zijn?

Wat dat betreft, mag het bestuur ook wel eens de hand in eigen boezem steken. Immers, in januari werd nog "besloten elke maand vergadering te houden, die de Voorzitter zal bijeen roepen." Deze afspraak gestand doende, komt het bestuur inderdaad in februari en maart bijeen, maar de daaropvolgende vergadering vindt pas op 3 oktober plaats. In de notulen van die vergadering staat voor het eerst een verwijzing naar de Eerste Wereldoorlog.

"De secretaris deelt mede, dat in de Vacantie Kolonie dezen winter ook kinderen zullen verblijven en wel kinderen van Hollandsche ouders in Duitschland woonachtig. De Directrice van de Kolonie heeft gevraagd of een deel van die kinderen hier op school konden komen."

Op de Algemene Vergadering op 4 oktober 1916 "zijn 20 personen aanwezig. De Voorzitter opent de Vergadering, laat zingen Ps 103: 1 en leest een gedeelte uit de Heilige Schrift, waarna hij voorgaat in gebed.

De Secretaris leest de notulen van de vorige Algemeene Vergadering en leest het Jaarverslag voor.

De Penningmeester brengt verslag uit, waaruit blijkt, dat de uitgaven hebben bedragen f 3221.68
en de inkomsten f 2026.63,
zoodat een bedrag van f 1195.05
door den Heer Pleines is bijbetaald.

Het Reserve-fonds is nu groot f 2651.94, waarvan op een paarbanksboekje staat f 575.69, terwijl op een Staats-Schuldboekje is uitgezet f 1500.-- nominaal.

De Voorzitter zegt de Secretaris en Penningmeester dank voor hun verslag.

Hij merkt voorts op dat er zoo weinig vrouwen aanwezig zijn en spreekt de hoop uit dat dit beter zal worden.

Alsnu is aan de orde de verkiezing van twee Bestuursleden. Aftredend zijn de Heeren Prang en Schouten. Als tegencandidaten worden gesteld, de Heeren H. Pol en G. Fama. De beide aftredenden worden met grote meerderheid herkozen en nemen de herbenoeming aan.

Te voren was er nog een discussie over het al of niet medestemmen van vrouwen, maar het blijkt dat de statuten de vrouwen, wat het stemrecht betreft, uitsluiten."

Mag het dan ook geen wonder heten "dat er zoo weinig vrouwen aanwezig zijn."

“Mejuffrouw Koning brengt nu verslag uit over het onderwerp in de handwerken. Er blijkt uit dat de verzuimen wel wat verminderd zijn, maar het is nog niet zooals het wezen moet. Vooral Zaterdag ontbreekt er nog al eens een. Zij wijst erop dat het toch zoo noodig is voor de meisjes om de lessen geregeld bij te wonen. Door weg te blijven, komen zij achter en het is ook erg lastig voor de onderwijzeres. Ook wijst zij erop dat hetgeen op school geleerd wordt thuis moet herhaald worden. De Voorzitter zegt Mej. Koning dank voor haar prettig gesteld verslag.”

Eind november 1916 vindt er weer een reguliere bestuursvergadering plaats.

“Bij den Voorzitter is ingekomen een brief van den Schoolopziener d.d. Mei 1916 betreffende ontbrekende en onvoldoende leermiddelen. De Secretaris merkt op dat de school nu al ruim tien jaar bestaat en er in dien tijd weinig nieuwe leermiddelen zijn aangeschaft, zoodat aanvulling wel nodig is. De Voorzitter zal de volgende week eens op school gaan kijken.

Bij den secretaris is ingekomen een brief van Dr Cox, Geneesheer-Directeur van de Willem Arntszhoeve, d.d. 20 Nov. l.l. betreffende het vrijgeven van den Heer Lasterie tijdens de examens van het Gestichtspersoneel, het welk van den Heer Lasterie les krijgt. Die examens worden tweemaal per jaar gehouden en duren hoogstens 1 ½ dag per examen. De Heeren van der Meij en Schouten zijn ervoor het gevraagde verlof te verleenen. De Heer Pleines heeft er nogal bezwaar tegen. Besloten wordt om Dr Cox te vragen wanneer die examens ongeveer plaats hebben. Misschien is het mogelijk een der examens in een vacantie te doen vallen.

Voorts is ingekomen een circulaire van den Schoolraad betreffende duurtetoeslag voor het onderwijzend personeel. Besloten wordt zoolang deze oorlog duurt een toeslag te geven van:

- f 100. per jaar voor den Heer Lasterie
- f 40. per jaar voor den Heer van Manen en
- f 40. per jaar voor Mej. Koning.”

In januari 1917 komen dezelfde agendapunten andermaal aan de orde.

“De modellen voor de subsidie worden getekend.

De Heer Lasterie komt ter vergadering.

Aan den Heer Lasterie wordt toegestaan aan te schaffen:

- 6 Geschiedenis-platen
- 6 platen over Dieren
- 6 platen over Ned. Indië
- 25 losse platen over Bijb. Geschiedenis

en 2 leesboeken, deel 5 en 6 van Wouters en André.

Ingekomen is een brief van Dr Cox betreffende het bijwonen van de examens op het Gesticht W.A.Hoeve, door den Heer Lasterie, welke brief door den secretaris aan den Voorzitter is toegezonden. Deze kan den brief niet vinden, maar zegt dat hij die met den Heer Lasterie heeft besproken. Naar aanleiding daarvan heeft de Heer Lasterie een onderhoud gehad met Dr Cox. Deze laatste kan echter op het vaststellen van de datums, waarop de examens worden gehouden, geen invloed uitoefenen. Besloten wordt dat de Heer Lasterie zelf zich tot den Secretaris van de examen-commissie zal wenden.”

In de volgende bestuursvergadering, twee maanden later, blijkt dat “de examens op het gesticht Willem Arntsz Hoeve, waarbij de Heer Lasterie aanwezig zou moeten zijn, wel in de vacantie tijd kunnen worden gehouden.

Het rooster van lesuren wordt door den Secretaris geteekend en zal later door den Voorzitter geteekend worden.

De Heer Lasterie vraagt enkele leermiddelen aan en wel 25 jaartalboekjes, schriften, potlooden en griffels, benevens een vloermat. Deze worden toegestaan.

De openbare les wordt vastgesteld op Goeden Vrijdag en zal behandeld worden: Bijbelsche Geschiedenis, lezen, Vaderl. Geschiedenis en rekenen.

De Heer Prang merkt op dat hij niet van den Heer Lasterie ontvangt de zoogenaamde schoolgelden, die door de kinderen worden betaald. Het is nu al zes maanden geleden, dat hij het laatst iets heeft ontvangen. De

Heer Lasterie erkent dit en zegt dat hij ervoor zal zorgen, dat het geld spoedigst wordt afgedragen en dit in het vervolg geregeld elke maand zal geschieden.

De Heer Lasterie vraagt nog kolen aan voor de school, die hij zal krijgen."

Het jaarverslag over het schooljaar 1916/1917 is niet meer dan een aanvulling op de bestuursverslagen.

"Het aantal schoolgaande kinderen is nu 55, dat is 2 minder dan verleden jaar.

De Heer van Manen heeft in Augustus de Hoofdakte behaald.

De twee hoogste klassen hebben dit jaar, wegens tijdsomstandigheden, geen schoolreisje gemaakt, zoals vorige jaren gewoonlijk het geval was.

Gedurende korten tijd zijn dezen Zomer een aantal kinderen van Nederlandsche ouders in Duitschland woonachtig, die in het gebouw van de Vacantie Kolonie alhier gehuisvest waren, op school geweest. Aangezien die kinderen geen of weinig Hollandsch kenden, hebben zij daarvan weinig nut kunnen hebben.

Overigens valt er niets te vermelden."

Op de vergadering van 27 september 1917 *"deelt de Voorzitter mede dat hij in Zeist den Schoolopziener, de Heer Kielstra heeft ontmoet. Deze deelde hem mede, dat hem het leerplan van de school niet voldeed. Hij heeft het getekend om de subsidie niet in gevaar te brengen. De Heer Pleines zal met het leerplan naar hem toegaan, om te vermenen wat eraan ontbreekt.*

De Heer van der Meij vraagt, naar aanleiding van de voorgelezen notulen, of de schoolgelden nu geregeld inkomen. De Heer Prang antwoordt hierop, dat hij die van Augustus l.l. nog niet heeft ontvangen. De Heer Pleines stelt voor om den Heer Lasterie zijn salaris niet uit te keren voordat hij het schoolgeld van die maand heeft afgedragen. Er zijn verschillende kinderen die niets betalen. Gevraagd wordt of het

ook mogelijk is dat kinderen het geld versnoepen, omdat er nogal veel gesnoept wordt. Besloten wordt, dat de Heer Lasterie het schoolgeld van de voorgaande maand moet afdragen, als hij op den laatsten van elke maand het salaris komt halen.

De Heer van der Meij deelt mede, dat hij op school is geweest. De school begon op tijd en hij vond alles correct.

De Heer Pleines zegt, dat hij den Heer Lasterie het rooken op school verboden heeft, maar hem is verteld dat het toch geschiedt. Ook is hem gezegd dat de Heer L. op school wel eens een dutje doet. Maar het is alles van hooren zeggen."

De heer Lasterie krijgt het nu wel erg zwaar te verduren en het is niet de eerste keer. Hoelang zal nog duren voor ook hij zijn biezen pakt?

Rob Haars

Een halve eeuw Dolderse stemmen voor de gemeenteraad

door Bodes de Vries

Inleiding

Op 7 maart a.s. vinden er weer gemeenteraadsverkiezingen plaats. In Den Dolder worden, als er niets verandert ten opzichte van de vorige verkiezingen, twee stemlokalen ingericht. Ten zuiden van de spoorlijn wordt bij de Openbare Montessorischool aan de Hermelijnlaan een leslokaal vrijgemaakt voor het stembureau. Voor de Doldenaren die aan de noordkant van het spoor wonen, staat de stemcomputer gereed in de dependance van De Kameleon aan de Dr. Boswijklaan (de voormalige Drs. C.P. Hazenboschschool).

Op welke partijen stemmen de inwoners van Den Dolder? Bestaat er verschil in stemgedrag ten noorden en ten zuiden van de spoorlijn? Wat zijn de verschillen tussen de huidige politieke keuzes en de politieke voorkeuren van een halve eeuw geleden?

Hoewel het natuurlijk niet mogelijk is over de komende verkiezingen een uitspraak te doen, kunnen we op basis van gegevens over de ver-

kiezingsuitslagen over de laatste decennia op deze vragen wèl een antwoord geven. Over de periode tussen medio jaren '50 en 1990 heeft mijn vader – die in de jaren 1966-1970 voor de Christelijk Historische Unie in de gemeenteraad heeft gezeten en jarenlang voorzitter van het CDA in Zeist is geweest - krantenknipsels bewaard over de verkiezingen. De toenmalige Nieuwe Zeister Courant (NZC) publiceerde jarenlang de verkiezingsuitslagen per stemlokaal in de gemeente Zeist. Uit de knipselmap van mijn vader heb ik drie peiljaren genomen, die bij elkaar een beeld geven hoe Den Dolder in de afgelopen decennia heeft gestemd voor de gemeenteraad van Zeist. De eerste verkiezingen uit de map vonden plaats in het jaar 1958. Daarna heb ik de verkiezingen van 1970 en 1986 genomen, aangevuld met de recente gegevens over de laatste verkiezingen in 2002, die ik van een kennis kreeg. Tussen 1958 en 1970 liggen 12 jaar; daarna is het verschil steeds 16 jaar. Als we de uitslagen van de verkiezingen van dit jaar zouden toevoegen, is de halve eeuw bijna vol.

Stemlokalen

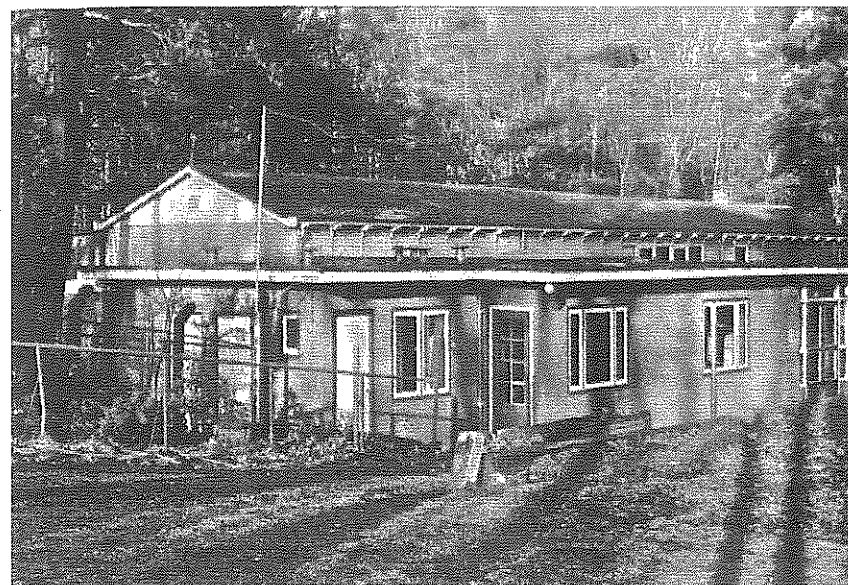
Voordat ik de cijfers presenteer, is het nodig om enige opmerkingen te maken. De eerste opmerking betreft de gehanteerde percentages. De NZC gaf alleen de getallen, de percentages daarvan zijn door mij uitgerekend en volgens de regels afgerond op een decimaal.

De tweede opmerking is belangrijker. Het staat niet vast hoe de wijken in Den Dolder waren gekoppeld aan de stembureaus. Ik heb aangenomen dat er steeds verschil is gemaakt tussen Noord en Zuid, ongeacht waar het stembureau zich precies bevond. Want dat laatste veranderde nogal in de loop van de tijd.

Waar waren volgens de NZC de Dolderse stembureaus in de jaren 1958-1970-1986?

Het onderstaande staatje geeft hierop antwoord:

- 1958:** Chr.School Den Dolder, Dolderseweg 169
Dolderse Fröbelschool, Dolderseweg 156A
- 1970:** Boswijklaan
Dolderseweg
- 1986:** Hermelijnlaan 17
Dolderseweg 150A
School Boswijklaan

Gebouw speeltuinvereniging 1986

Zoals gezegd is aangenomen dat één stembureau bestemd was voor inwoners van Den Dolder-zuid, en het andere voor de kiezers ten noorden van de spoorlijn.

In 1958 heb ik de toenmalige School met de Bijbel aan de Dolderseweg, waar nu de Kameleon staat, bestemd voor de kiezers uit Den Dolder-noord. Dit gebouw, dat is afgebroken, is het meest noordelijk gelegen. Het andere stembureau uit 1958, de Dolderse Fröbelschool, bestaat evenmin nog. Het heeft nog een tijdje dienst gedaan als huisvesting voor de jeugdsoos Faisca. Het gebouwtje stond in het bos, waar later de Deltawijk is gebouwd. Dit stembureau heb ik gekoppeld aan Den Dolder-zuid.

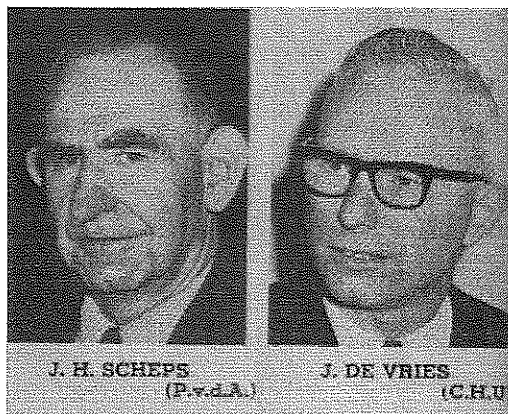
Het stemlokaal "Dolderseweg" uit 1970 is hoogstwaarschijnlijk het gebouw van de speeltuinvereniging; dit is in overeenstemming met andere verkiezingen uit die periode. Aangenomen is dat de stemgerechtigden die hier hun stem uitbrachten, woonachtig waren in Den Dolder-zuid.

Opvallend is de driedeling in 1986: twee scholen, maar ook het adres van het Dorpscentrum (Bibliotheek?). Het is hier niet duidelijk of de gemeente een verandering heeft aangebracht in de kieswijken. Het aan-

tal uitgebrachte stemmen lag ook veel hoger dan in 1970. In ieder geval ligt de Hermelijnlaan ondubbelzinnig in "zuid", maar gezien de uitslagen – waarover hieronder meer – is het niet uitgesloten dat er tegelijk ook een uitbreiding van de kieswijk in de richting van Bosch en Duin heeft plaatsgevonden. Dit zou de verklaring kunnen zijn voor de (eenmalige?) uitbreiding van twee naar drie stemlokalen.

Politiek landschap

Het is aardig om te zien welke veranderingen zich in die 42 jaar hebben voorgedaan in het politiek landschap. In 1958 waren er nog drie afzonderlijke grote christelijke partijen: de Anti-Revolutionaire Partij (ARP), de Christelijk Historische Unie (CHU) en de Katholieke Volkspartij (KVP), elk met een forse aanhang. In de gemeente Zeist waren deze partijen ongeveer even groot. Samen hadden zij een aanhang van 45,8% van het aantal stemmen. In 1970 deden deze partijen voor de laatste keer mee (samen 37,8%), bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1986 waren zij verenigd in het CDA. Deze partij verwierf in de gemeente Zeist 25,8% van de stemmen.

In 1970 komen we ter linkerkant het PAK tegen, het Progressief Akkoord. In deze lijst waren de Partij van de Arbeid, de PSP (Pacifistisch Socialistische Partij) en de PPR (Politiek Partij Radikalen) federatief verenigd. Het is ook het verkiezingsjaar waarin we D'66 (nog met een apostrof) voor het eerst tegenkomen. Politiek nieuwkomer in dat jaar was ook de partij DS70, een afsplitsing van de PvdA. Zoals we zullen zien voor de electorale verhoudingen in Den Dolder een belangrijke verandering.

Komen er in 1958 – inclusief de drie christelijke partijen! – slechts zes partijen in de gemeenteraad, in latere jaren nam de keuze sterk toe. In 2002 kon de kiezer onder meer ook zijn stem uitbrengen op D66, GroenLinks, de Christen Unie/SGP, de SP en Leefbaar Zeist.

Om de overzichtelijkheid te bewaren heb ik in dit artikel vooral de grootste partijen en hun aanhang genomen.

Dolders landschap

Niet alleen het politieke krachtenveld is sterk veranderd, bedacht moet worden dat dit ook geldt voor het dorp dat naar de stembus ging. In 1958 had er net uitgebreide nieuwbouw plaatsgevonden in het noorden van het dorp, tussen de Pleineslaan en de fabrieken aan het spoor. De wijk rond de Willem Arntszlaan en de Wierlaan werd gebouwd. Het betrof voornamelijk huurwoningen. Alleen de Ramaerlaan is later aangelegd en bebouwd.

In de periode tussen 1958 en 1970 heeft de nieuwbouw rond de Hezer Enghweg en Eekhoornlaan plaatsgevonden. Dit keer ging het vooral om koopwoningen. Voor die tijd was ook dat gebied onbebouwd. Alleen langs een deel van de Paduaweg stonden er al huizen. Toch komt deze uitbreiding minder tot uiting in de uitgebrachte stemmen dan men zou verwachten:

1958: Chr.School Den Dolder, Dolderseweg 169	560 stemmen
Dolderse Fröbelschool, Dolderseweg 156A	909 stemmen
Totaal:	1469 stemmen
1970: Boswijklaan	664 stemmen
Dolderseweg	802 stemmen
Totaal:	1466 stemmen
1986: Hermelijnlaan 17	1056 stemmen
Dolderseweg 150A	588 stemmen
School Boswijklaan	727 stemmen
Totaal:	2371 stemmen
2002: Montessori Den Dolder	1130 stemmen
Kameleon Den Dolder	732 stemmen.
Totaal:	1862 stemmen

Overzicht 1: Aantal uitgebrachte stemmen per stembureau in Den Dolder, bij vier gemeenteraadsverkiezingen (bron NZC)

Ondanks de nieuwbouw is er nauwelijks verschil tussen 1958 en 1970. De verklaring hiervoor is dat de stemplicht in 1970 was opgeheven. In 1966 waren er bij de gemeenteraadsverkiezingen nog 2099 stemmen

uitgebracht, ruim 600 meer dan in 1970.

Opvallend is ook het lage aantal kiezers in maart 2002. Bij de Tweede Kamerverkiezingen, op 22 januari 2003, was de opkomst veel hoger. In de eerste verkiezingen na de moord op Pim Fortuyn was de opkomst in Den Dolder, net als elders, omstreeks 80%.

Overigens beschikken we niet systematisch over de opkomstcijfers per stembureau. Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2002 is dit wel bekend. Bij de Montessorischool meldden zich toen 1130 van de 1676 kiesgerechtigde inwoners (67,4%). De opkomst bij de Kameleon lag in dat jaar beduidend lager: slechts 732 van de 1601 kiesgerechtigden brachten hun stem uit (45,7%). Gemiddeld ging 56,8% van de kiesgerechtigden in Den Dolder stemmen.

Aannemend dat in 1958 in de praktijk zo'n 90% van de kiezers opkwam, kunnen we stellen dat het aantal kiesgerechtigden in Den Dolder tussen 1958 en 2002 is gestegen van omstreeks 1630 naar bijna 3277 personen. Een verdubbeling dus.

Hoe stemde Den Dolder?

In tabel 1 wordt voor drie hoofdstromingen (PvdA, confessionele partijen, VVD) weergegeven hoe er in Den Dolder tijdens de vier geselecteerde gemeenteraadsverkiezingen is gestemd. Opgemerkt moet worden dat de PvdA in 1970 meedeed als PAK. De volgorde is overigens niet helemaal toevallig. De volgorde is bijna hetzelfde als in 1958. Alleen zijn de drie confessionele partijen naast elkaar geplaatst, terwijl in werkelijkheid de VVD als lijst 4 meedeed. Bij iedere verkiezing wordt het lijstnummer opnieuw toegekend op basis van het bestaande aantal zetels. In de kolom CDA is tussen haakjes het totale percentage van de drie zelfstandige confessionele partijen vermeld bij de verkiezingen van 1958 en 1970.

Wat kunnen we hieruit opmaken? In ieder geval herkennen we ook in Den Dolder de deconfessionalisering van de politiek. Koos in 1958 nog bijna 1 op de 2 Dolderse kiezers confessioneel, in latere jaren veranderde dit naar ongeveer 1: 5 (bij de Tweede Kamer verkiezingen van begin 2003 was dit 1:4).

Verder kunnen we zien dat in de loop van de jaren de PvdA en de VVD stuivertje hebben gewisseld. Was de Partij van de Arbeid in 1958 ten opzichte van de VVD veruit de grootste partij, bij de verkiezingen van 1986 en zeker van 2002 liggen de verhoudingen andersom. De Volks-

	PvdA	ARP	CHU	KVP	CDA	VVD
1958	31,2	12,9	14,6	17,3	(44,7)	20,6
1970	19,8	12,5	13,6	9,6	(35,7)	20,6
1986	22,5				23,5	37,6
2002	9,3				14,6	25,2

Tabel 1: Stemaandeel grote politieke partijen in Den Dolder (in %), bij vier gemeenteraadsverkiezingen 1958-2002.

partij voor Vrijheid en Democratie is in Den Dolder duidelijk groter dan de PvdA.

Toch moet dit beeld enigszins worden genuanceerd. In 2002 ging meer dan 17 % van de stemmen in Den Dolder naar GroenLinks (5,2%) en de SP (12,5%). Als bedacht wordt dat er in 1958 vermoedelijk geen linkse alternatieven beschikbaar waren, gaat de voorkeur van nog steeds 1: 3 à 4 Dolderse kiezers naar een partij ter linkerzijde. In dit opzicht een behoorlijke continuïteit!

Uit de tabel blijkt dat de PvdA (als PAK) in 1970 19,7% van de Dolderse stemmen trok. Dit lijkt een trendbreuk, maar heeft in feite een andere oorzaak. Bij deze verkiezingen stemden niet minder dan 10,7% van de Dolderse kiezers op de nieuwe partij DS'70. Bekende Dolderse PvdA leden als het raadslid de heer A.E. van Sprakelaar gingen over naar deze partij, een afsplitsing van de Partij van de Arbeid, opgericht door dr.W.Drees jr. De band tussen deze partij en het dorp Den Dolder was ook op een andere manier nauw: de eerste jaren hield de partij landelijke bijeenkomsten in het gebouw van de Dolderse Speelvereniging. De heer Van Sprakelaar was hiervan voorzitter.

De Nieuwe Zeister Courant schrijft over de verkiezingsavond van 30 mei 1970:

DS'70 heeft gedurende een groot deel van de telling om haar ene zetel heengezweefd. Pas toen de stemmen uit Den Dolder binnenkwamen, waarbij enige honderden bij voorkeur op de Doldenaar Sprakelaar,

kreeg DS'70 zijn (tweede, red.) zetel veilig. Van de 990 DS'70 stemmen werden er 338 op Van Sprakelaar uitgebracht (...).

Er moeten echter ook veel Zeistenaren op Van Sprakelaar hebben gestemd. Bij de beide Dolderse stembureaus kreeg DS'70, anders dan de krant suggereert, in totaal 157 stemmen.

Wat eveneens niet uit de tabel blijkt is dat D'66 in Den Dolder bij de raadsverkiezingen buitengewoon stabiel scoort. In 1970 ging 5,4 % van de uitgebrachte stemmen naar deze partij, in 1986 was dit 5,6% en in 2002 eveneens 5,6%. Ongeveer 1 op de 20 Dolderse stemmen gaat dus naar deze partij.

Het meest opvallende van de verkiezingsuitslag van 2002 is het feit dat de drie hoofdstromen samen veel kiezers verloren aan andere partijen. VVD, PvdA en CDA kregen in 2002 iets minder dan de helft van de uitgebrachte stemmen (49,1%). De Socialistische Partij (met 12,5% van de Dolderse stemmen) en vooral LeefbaarZeist (22,5%) trokken veel kiezers.

Het meest opvallende is eigenlijk ook het meest voor de hand liggende. Het blijkt dat in het dorp Den Dolder, ondanks de vrij kleine omvang ervan, alle grote politieke stromingen en bewegingen in de volle breedte zichtbaar zijn. Dit houdt in dat Den Dolder niet een wijk is, met de bijbehorende eenzijdige samenstelling van de bevolking. Den Dolder is een gemeenschap die wat betreft de omvang en inhoud van de politieke belangstelling niet veel verschilt van een gemeente.

Verschillen tussen boven en beneden het spoor

In Den Dolder wordt het onderscheid tussen Noord en Zuid, "boven" en "beneden" het spoor, vanouds sterk beleefd. Boven het spoor woonden de fabrieksarbeiders en de broeders en zusters van de Willem Arntszhoeve, beneden het spoor de forensen en de militairen van de vliegbasis, aldus het stereotype.

A. E. v. SPRAKELAAR
(D.S.'70).

Het is tegen deze achtergrond interessant om na te gaan of er ook verschillen in stemgedrag zijn. Is Noord een bolwerk van de PvdA, en Zuid een bastion van de VVD?

Tabel 2 laat de stemverhoudingen ten aanzien van de grote partijen weer zien, dit keer uitgesplitst naar stembureau.

Inderdaad blijkt – zoals gezegd: met het nodige voorbehoud wat betreft de kieswijken – dat er vanaf 1970 ten zuiden van de spoorlijn een grote aanhang is ontstaan voor de VVD. Alleen in 1958 was dit nog niet het geval. In dat jaar was de PvdA nog in beide wijken de grootste partij.

Wat verder opvalt is het geringe verschil bij het CDA (en zijn voorlopers) tussen de stembureaus. In het verleden scoorde alleen de KVP boven het spoor hoger dan aan de zuidkant ervan. In 1986, en zeker in 2002, zijn de verschillen voor het CDA verwaarloosbaar.

Er lijkt sprake te zijn van een situatie waarbij het kiezersgedrag is gespiegeld boven en beneden de spoorlijn. Beneden is de VVD erg sterk,

	stembureau	PvdA	ARP	CHU	KVP	CDA	VVD
1958	Chr School	30,9	12,9	15,4	23,2		14,5
	Fröbelschool	31,4	12,9	14,0	13,6		24,4
1970	Boswijklaan	22,7	12,4	13,9	12,7		8,9
	Dolderseweg	17,3	12,6	13,5	7,0		30,3
1986	Hermelijnlaan 17	13,6				22,6	46,6
	Dolderseweg 150A	28,9				20,2	32,3
	School Boswijklaan	30,1				28,3	28,3
2002	Montessori	6,5				15,5	32,2
	Kameleon	13,4				13,1	14,3

Tabel 2: Stemaandeel grote politieke partijen in Den Dolder (in %), bij vier gemeenteraadsverkiezingen 1958-2002, uitgesplitst per stembureau.

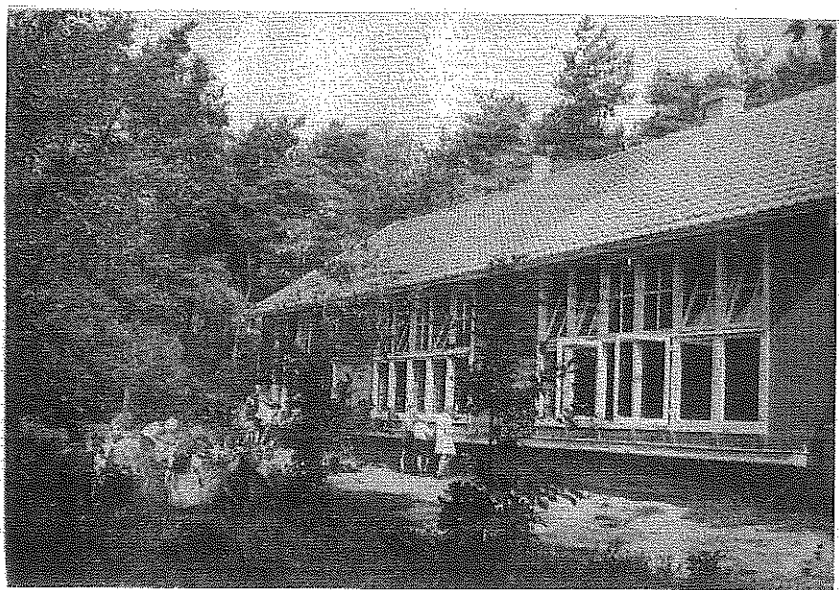
daarboven in veel mindere mate. Het CDA is in beide wijken ongeveer even sterk. De PvdA scoort ten noorden veel beter dan ten zuiden van de spoorlijn.

Dit beeld wordt versterkt door de score van de SP bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2002. Hoewel deze partij ook bij de Montessorischool 10,2% van de stemmen kreeg, was dit bij het stembureau in de Kameleon 16,1%. Opmerkelijk is dat GroenLinks bij beide stembureaus een gelijk aandeel had: 5,2%.

Tenslotte kreeg in 2002 LeefbaarZeist 419 van de 1862 uitgebrachte stemmen. Dit is 22,5%. Ook hierin verschilden noord en zuid enigszins: boven de spoorlijn kreeg deze partij niet minder dan 30,5% van de stemmen. Deze partij was daar veruit de grootste. In het zuiden was het kiezersaantal 17,3% en moest zij de eerste plaats overlaten aan de VVD.

Persoonlijke effecten?

Bij de verkiezing van de heer van Sprakelaar kwam het al even naar voren: de effecten van personen op het stemgedrag van de Dolderse kiezers. De beschikbare informatie laat duidelijke uitspraken niet toe,

Chr. Kleuterschool 't Zonnetje ongeveer 1952

		PvdA	CDA	VVD
1958	Den Dolder	31,2	(44,7)	20,6
	Gemeente Zeist	27,0	(45,8)	23,8
1970	Den Dolder	19,8	(35,7)	20,6
	Gemeente Zeist	19,4	(37,8)	23,0
1986	Den Dolder	22,5	23,5	37,6
	Gemeente Zeist	26,5	25,8	27,8
2002	Den Dolder	9,3	14,6	25,2
	Gemeente Zeist	12,3	15,5	19,9

Tabel 3: Vergelijking van de stemaandelen voor de grote partijen tussen Den Dolder en de gemeente Zeist, bij vier verkiezingen voor de gemeenteraad 1958-2002

maar men kan de vraag stellen of het percentage van de PvdA in 1958 wordt beïnvloed door het feit dat haar grote voorman, het Tweede Kamerlid J.H. Scheps, woonachtig was op de Baarnseweg. Om hierover uitspraken te doen is inzicht in de uitgebrachte voorkeursstemmen per stembureau noodzakelijk. Vergelijkbare persoonsgebonden effecten kunnen zich hebben voorgedaan bij het percentage SP kiezers in 2002 (Jeanette de Jong, m.n. stembureau de Kameleon) of bij het aandeel VVD stemmen (Joke Bottema, m.n. stembureau Montessori). In 1966, toen mijn vader eenmalig kandidaat-gemeenteraadslid was voor de CHU, scoorde deze partij 16,3 % tegenover 14,8% vier jaar eerder.

Den Dolder en de gemeente Zeist

In hoeverre wijkt de politieke voorkeur van de inwoners van Den Dolder af van die van de gemeente Zeist als geheel?

Om deze vraag te beantwoorden hebben we de percentages in het onderstaande overzicht bij elkaar geplaatst. Gemakshalve zijn de percentages van de confessionele partijen weer samengevoegd tot (CDA), ook al functioneerden zij nog onafhankelijk van elkaar.

Voor de PvdA in 1970 moet weer gelezen worden: PAK.

Tabel 3 laat zien dat de stemverhoudingen in Den Dolder enigszins afwijken van die in de gehele gemeente. Den Dolder is sinds 1986 iets minder op de PvdA georiënteerd en relatief meer op de VVD. Alleen in 1986 was het verschil wat betreft de VVD relatief groot. De ontwikkeling als zodanig (de VVD als grootste partij) kwam echter overeen. Niet opgenomen in het overzicht: in 2002 stemde Den Dolder in vergelijking met de totale gemeente Zeist meer op de SP (12,5% tegenover 7,5%) en op LeefbaarZeist (22,5% tegenover 19,3%).

Tot slot

Het is bij mijn weten de eerste keer dat de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen in Den Dolder over een periode van 44 jaar op een rijtje zijn gezet.

Conclusie: de informatie is interessant, maar het beeld is niet spectaculair. Het meest opmerkelijke is het verschil in stemgedrag (en in 2002 ook in de opkomst) tussen de beide kanten van het spoor. Den Dolder als geheel is in deze periode echter nooit een dorp met een eenzijdige politieke signatuur geweest. Ook in Den Dolder zijn de drie grote politieke stromingen in de loop van de jaren vrij prominent vertegenwoordigd, met de kanttekening dat in 2002 relatief veel van de overigens vrij laag opgekomen kiezers hun stem uitbrachten op LeefbaarZeist en de SP. Anders gezegd: de veelzijdigheid van het dorp wordt door de politieke voorkeuren van de Doldenaren bevestigd.

Lekker gezellig. Remia

Remia Den Dolder:
Sauzenhart van
Nederland.

